

POSTMODERNÍ SPOLEČNOST V POJETÍ GILLA LIPOVETSKÉHO

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Autor práce: **Ing. arch. Randa Tomehová**
Vedoucí práce: PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ing. arch. Randa Tomehová**
Osobní číslo: **P11000201**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Postmoderní společnost v pojetí Gilla Lipovetského**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce se zabývá tématem procesu personalizace ve filozofii Gilla Lipovetského s ohledem na jeho pojetí postmoderní společnosti, která se již podrobila dlouhodobé individualizaci. Práce se soustřeďuje na formování hodnotových rysů postmoderního člověka v rámci působení různých společenských institucí, které podporují mimo jiné toleranci, ale i konformní jednání. Práce dále porovnává Lipovetského společensko-politické postoje se starším pojetím francouzského filosofa Michela Foucaulta. Cílem je sestavit kritický obraz postmoderního člověka jak ho prezentuje Gilles Lipovetský a zamyslet se nad důsledky pro společnost.

1. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.
2. Metody práce: Analýza primární literatury, interpretace textu, kompilace, komparace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LIPOVETSKY, Gilles. Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008. 357 s. Střed; sv. 83. ISBN 978-80-7260-190-5.

FOUCAULT, Michel. Je třeba bránit společnost. V českém jazyce. Nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, 2005. ISBN 80-7007-221-0

DELEUZE, Gilles. Foucault. V českém jazyce. Praha: Herrmann & synové, 1996. 191 s. ISBN 80-238-0033-7.

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

10. listopadu 2014

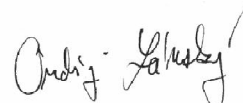
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2016

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 30. 6. 2015

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PaedDr. ICLic. Michalu Podzimekovi, Th.D, Ph.D. za cenné rady a připomínky při jejím zpracování. Jsem zároveň vděčná za to, že mi umožnil nahlédnout do fascinujícího světa postmoderních francouzských filosofů.

Dále bych chtěla poděkovat svému manželovi, svým dětem a přátelům za podporu při zpracování práce.

Anotace

Postmoderní společnost v pojetí Gilla Lipovetského

Tato bakalářská práce se zabývá tématem procesu personalizace ve filozofii Gilla Lipovetského s ohledem na jeho pojetí postmoderní společnosti, která se již podrobila dlouhodobé individualizaci. Práce se soustřeďuje na formování hodnotových rysů postmoderního člověka v rámci působení různých společenských institucí, které podporují mimo jiné toleranci, ale i konformní jednání. Práce dále porovnává Lipovetského společensko-politické postoje se starším pojetím francouzského filosofa Michela Foucaulta. Cílem je sestavit kritický obraz postmoderního člověka jak ho prezentuje Gilles Lipovetsky a zamyslet se nad důsledky pro společnost.

Klíčová slova: postmoderní filozofie, postmoderní společnost, Gilles Lipovetsky, individualismus, personalizace, Michel Foucault, lhostejnost, Kulturní narcismus.

Summary

Postmodern society in the concept of Gilles Lipovetsky

This thesis deals with the process of personalization in the philosophy of Gilles Lipovetsky with regard to his concept of postmodern society that has undergone a long-term individualization. The work focuses on the formation of postmodern human values under the influence of various social institutions that promote, among other things, tolerance but also conformist behaviour. The work also compares Lipovetsky socio-political attitude with the older concept of the French philosopher Michel Foucault. The aim is to build a critical picture of the postmodern man as he is presented by Gilles Lipovetsky, and to think about the consequences for the society.

Key words: postmodern philosophy, postmodern society, Gilles Lipovetsky, individualism, personalization, Michel Foucault, indifference, cultural narcissism.

OBSAH

Úvod	8
1. Gilles Lipovetsky	10
2. Vznik západní moderní společnosti	12
2.1. Rovnost a demokracie	12
2.2. Svoboda a kapitalismus	13
3. Francie po II. Světové válce	14
4. Druhá individualistická revoluce	16
4.1. Svádění	17
4.2. Lhostejnost	19
4.3. Narcismus	22
4.4. Hédonismus	25
4.5. Humor	27
4.6. Násilí	30
5. Michel Foucault a koncept Biomoci	33
6. Rysy hypermoderního člověka	37
7. Sociopolitický pohled na postmoderní společnost	40
Závěr	42
POUŽITÁ LITERATURA	45

Úvod

Zátěž kladená na dnešního člověka je i přes vývoj technických vymožeností čím dál tím větší. Lidé kolem nás neustále skloňují slova jako stres, nedostatek času, konkurence, výkonnost, hrozba nezaměstnanosti, osamělost, zhoršení mezilidských vztahů, atd. Mezitím se v pozadí každodenních povinností rozprostírá rozporuplnost světa reklamních sdělení, který je plný hédonických ideálů stimulujících touhu po luxusu, a světa katastrofálních mediálních obrazů o násilí, chudobě, ekologických katastrofách, ekonomických krizích, přelidnění, nedostatku zdrojů, imigraci a terorismu. Všechno doléhá na psychiku jedinců, kteří ztratili iluze a stáhli se do obranné skořápky lhostejnosti. Měli naši rodiče jednodušší život? A jakou společnost odkazujeme svým dětem? Do jaké míry jsme svobodní a šťastní v naší současné společnosti? Takto zní otázky, které mě vedly k výběru tématu této bakalářské práce. Jsou to otázky, které zřejmě doprovázely člověka od vzniku civilizace.

Jak pochopit fungování naší postmoderní společnosti? Teoreticky, lze požádat příslušníka tradiční společnosti, aby popsal své první dojmy, oč se ostatně pokusily některé hollywoodské filmy a výsledkem byly karikaturní komedie. Tudíž v dnešním světě tradiční společnosti již nejsou čistě tradiční. Jsou to víceméně entity vystavené globalizujícím vlivům západní postmoderní civilizace.

Je těžké nahlížet na současnou společnost, ve které žijeme, objektivně z pohledu neutrálního pozorovatele. Toho to úkolu se však ujali mnozí filozofové, mezi ně patří francouzský filozof a sociolog Gilles Lipovetsky, který se od 80. let do dnešního dne zabývá hloubkovou analýzou různých jevů charakterizujících západní postmoderní společnost a odhaluje socio-ekonomické procesy, v nichž tyto jevy operují a vytvářejí tak její kulturní specifikaci.

Faktem je, že Lipovetsky čerpal z francouzského společenského prostředí s ohledem na jeho vývoj. To však neubírá na reprezentativnosti obrazu pro celé západní postmoderní liberálně demokratický svět, do kterého se Česká republika zařadila po dlouhém integračním procesu od pádu Berlínské zdi.

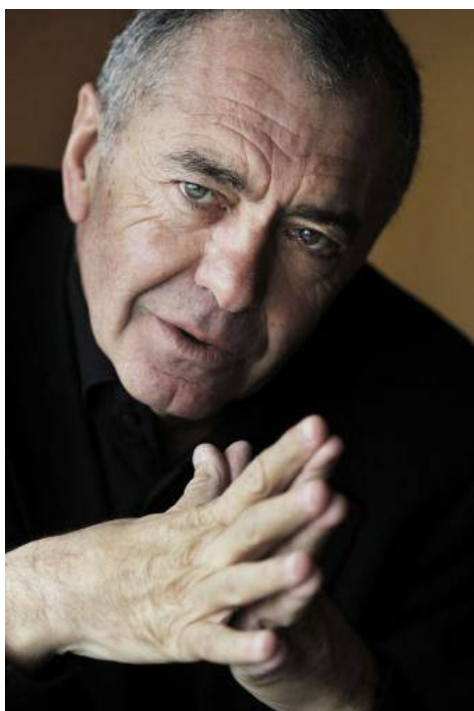
K uchopení problematiky západní postmoderní společnosti se práce věnuje i náhledu na její socio-politický aspekt nejen z pohledu Gilla Lipovetského, ale také podle koncepce struktury moci prominentního francouzského filozofa Michela

Foucaulta. Zahrnutí této perspektivy do bakalářské práce dává Lipovetského obrazu novou dimenzi vybízející k zamyšlení.

Celistvost postupu vyžaduje také zasazení studie do krátkého historického kontextu, včetně vlivu středověku a osvícenství na současný stav společnosti a vzniku nadvlády rozumu, pokroku, demokracie a kapitálu. Práce dále vybízí k zamyšlení nad potenciálním směrem vývoje, který by člověku mohl poskytnout autentické štěstí a naplnění života.

1. Gilles Lipovetsky

Gilles Lipovetsky, narozen 1944, je francouzský filozof, sociolog a esejista. Studoval na Sorboně v Paříži a nyní je profesorem filozofie na univerzitě v Grenoblu. Je držitelem čestných doktorátů ze Sherbrookské univerzity (Quebec, Kanada) a z Nové Bulharské univerzity (Sofie, Bulharsko). Jeho jméno je spojeno s analýzou postmoderní společnosti, kterou později nazýval hypermoderní, a to díky jeho významnému dílu *Éra Prázdnoty* z roku 1984. Je členem Rady pro národní vzdělávání, tj. poradní instituce přidružené francouzskému ministerstvu školství, a členem Výboru pro analýzu společnosti, spadající pod vedení předsedy francouzské vlády. Působí také jako expert ve Sdružení pro rozvojový management a další. Gilles Lipovetsky získal prestižní francouzské státní vyznamenání – 2. Řád čestných legií¹.

Obr. 1 Gilles Lipovetsky²

Jeho dílo detailně reflektuje různé aspekty současné západní společnosti a pojmenovává procesy ovlivňující chování, hodnoty a životní styl hyper-konzumního člověka. Díky úspěchu první knihy *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*

¹Gilles Lipovetsky: Life and Career. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. 2006 [cit. 2015-05-21]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Gilles_Lipovetsky

²*Wordpress.com*. [online]. [cit. 2015-05-23]. Dostupné z: <https://100mim.wordpress.com/2013/04/13/gilles-lipovetsky-o-capitalismo-nao-esta-em-crise-a-crise-e-da-politica-entrevista/>

Praha 1998, Lipovetsky se stal velmi dobře známým a zúčastňuje se aktuálních debat týkající se přítomného stavu západní společnosti na různých světových fórech.

Následovaly další knihy vydané také v češtině: *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*, Praha 1999; *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*, Praha 2000; *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*, Praha 2002; *Věčný přepych*, Praha 2005; *Paradoxní štěstí: esej o hyper-konzumní společnosti*, Praha 2007; *Globalizovaný západ: Polemika o planetární kultuře*, Praha 2012 ve spolupráci s Hervé Juvin, a *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*, Praha 2013 ve spolupráci se Sebastien Charles.

Na rozdíl od jiných francouzských filozofů, jako jsou Alexis de Tocqueville z 19. století nebo současníci Michel Foucault či Gilles Deleuze, Gilles Lipovetsky se nezaměřil na zkoumání původu či genealogie rysů a hodnot moderního a hypermoderního západního člověka.

Nesnažil se o stanovení jednoznačného východiska vyplývajícího z jeho pohledu a analýzy. Naopak ve svých známých dílech postupoval jako malíř, který se věrně snaží zachytit atmosféru a duševní rozpoložení v dané neopakovatelné chvíli. Vede čtenáře k položení vlastních otázek a hledání vlastních závěrů, které nepochybně a do značné míry filozof ovlivňuje.

Sám přiznává, že v 80. letech ve Francii panovala kritičtější atmosféra, kterou ostatně pocítujeme v jeho nejznámějším díle *Éra prázdnoty*, kde stanovuje novou koncepci pojmů označujících specifické rysy současného člověka. Těmito pojmy se zabýváme hlouběji v této práci, začínáme však s historickým podtextem problematiky, tj. jak se zrodily principy rovnosti a svobody, a posléze principy demokracie a kapitalismu, které formovaly moderní společnost na západě jako ojedinělý jev v časoprostoru.

2. Vznik západní moderní společnosti

2.1. Rovnost a demokracie

Mnozí autoři připisují zrod západní moderní civilizace k období osvícenství či renesance. Jiní ho mapují hlouběji do minulosti, do středověku, jako Alexis de Tocqueville, francouzský politický myslitel a historik aristokratického původu, který se proslavil svým dílem z 30. let 19. století: *Demokracie v Americe*³.

De Tocqueville ve svém úvodu popisuje rozvoj principu rovnosti v Evropě počínajíc pohledem na stav společnosti v 11. století. Tehdy bylo jediným zdrojem moci vlastnictví půdy, brzy na to však byla založená moc církve, která rekrutovala své duchovní napříč společenskými třídami a sociálním postavením. Princip rovnosti u moci byl poprvé představen přes křesťanskou církev, tvrdil De Tocqueville. Je třeba však dodat, že křesťanství není jediné náboženství, které rekrutuje své duchovní bez ohledu na společenské postavení. Zřejmě je tam další faktor, podporující rovnost a svobodu, který nalzáme v samotném křesťanském učení od jeho počátku. Příkladem jsou výroky sv. Pavla Korint'anům v novém zákoně:

„Byl jsi povolán jako otrok? Netrap se tím. Ale kdyby ses mohl stát svobodným, raději toho použij. Koho Pán povolal jako otroka, má v Pánu svobodu. Koho povolal jako svobodného, je v poddanství Kristově. Bylo za vás zapláceno výkupné, nebud'te otroky lidí!“⁴

Ve 13. století byl poprvé šlechtický titul udělen, tedy nezděděn: otevíraly se nové cesty k moci na základě intelektuálních a duchovních zásluh či hrdinských činů.

V následujících staletích vždy přispěly historické události v Evropě ke zlepšení stavu rovnosti ve společnosti, ať se jednalo o excesy panovníků a jejich soupeření, či protestantismus a snahy o reformace církve nebo se jednalo o nové objevy, jako jsou tisk, střelné zbraně či o kolonizace nových kontinentů a shromáždění kapitálu. De Tocqueville byl přesvědčen, že revoluce ve jménu demokracie, jež se odehrála za jeho

³TOCQUEVILLE, Alexis de. *Democracy in America*. V anglickém jazyce vyd. 40, vydání a zestručnění Richard D, Heffner, Penguin Books Ltd., USA, 1984, 317 s., ISBN 0-451-62801-2. s. 27

⁴1Kor. 7, 21 - 23

života v různých evropských zemích, byla nevyhnutelným výsledkem staletého procesu, který se nedá zastavit.

„Chut' luxusu, láska k válce, impérium módy, nejpovrchnější a zároveň nejhlubší vášně lidského srdce spolupracují, zdá se, k obohacení chudých a ochuzení bohatých“⁵

Demokracie inspirována uspořádáním svobodné třídy ve starém Řecku, se stala cílem. Nejjistěji se však prosadila daleko od krvavých revolucí v Evropě. De Tocqueville nově vzniklou demokracii v USA považoval právě za plod této sociální revoluce. Lidé rovní před Bohem se stali občany rovnými před zákonem.⁶

2.2. Svoboda a kapitalismus

Vše začalo v renesanci, kdy nové objevy a myšlenky vedly ke zpochybnění zavedené ontologicko-fyzikální struktury světa. Mikuláš Kusánský tvrdil, na rozdíl od svých současníků, že Země není centrem světa, a že se pohybuje. Tím zavrhl středověké pojetí světa.

„Odtud bude stavba světa taková, že jaksí bude mít střed všude a obvod nikde, protože jeho střed a obvod je Bůh, který je všude a nikde.“⁷

Na Mikuláše Kusánského navazovali významní myslitelé, kteří směřovali postupně k osvobození od pevných světských a náboženských doktrín v Evropě a posléze k vědecké revoluci.

Vznik celé lidské civilizace se odehrál zejména na základě shromáždění lidí kolem ústředního meta-narativního příběhu⁸ – náboženství – a společného omezeného podmanění přírody⁹ – zemědělství. Osvícenství je období, kdy se v Evropě formovalo společné povědomí založené z jedné strany na myšlence nezávislosti člověka, vlády

⁵TOCQUEVILLE, Alexis de. *Democracy in America*. Pozn. 2. 28 s.

⁶TOCQUEVILLE, Alexis de. *Democracy in America*. Pozn. 2. 34 s.

⁷KOYRÉ, Alexandre. *Od uzavřeného světa k nekonečnému vesmíru*. Překlad HORÁK, P. První vydání. Praha: Vyšehrad, 2004. 25 s., ISBN 80-7021-586-0

⁸LYOTARD, Jean-François. *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris: Éditions de Minuit, 1979, 109 p. ISBN 27-073-0276-7.

⁹FROMM, Erich. *Mít nebo být?* 2.vyd. Praha: Naše vojsko, 1994, 170 s. ISBN 80-206-0469-3

rozumu a pokroku, a na straně druhé na neomezeném podmanění přírody na základě vědeckého rozvržení světa.

„Každý přírodní proces musí být viděn v rámci tohoto rozvrhu přírody. Teprve v horizontu tohoto rozvrhu se můžeme setkat s přírodním procesem jako takovým.“¹⁰

Víra ve vědě a pokroku byla posílena v průmyslovém věku, který sliboval neomezenou produkci, absolutní svobodu a neomezené štěstí ve smyslu uspokojování všech tužeb. Tehdy společnost připustila, že nejen omezování utrpení a bolesti jsou součástí etické normy, ale také hledání prospěchu a užitku – utilitarismus. Poprvé v historii se objeví konsensus v rámci společnosti o tom, že hédonismus a sobectví jsou žádoucí k dosažení štěstí a míru, ve prospěch většinového blaha.¹¹

„V epoše, kdy se střední vrstva zbavovala nejen politických okovů, ale i pout lásky a solidarity, a kdy se začalo věřit, že být jen sám pro sebe víceméně znamená být sám sebou.“¹²

Socializace v 17. a 18. století trvala do padesátých let 20. století. Moderní doba byla založena na demokratické disciplíně a ideologických donucovacích prostředcích. Lidé položili život za svobodu a velké ideály.

Zatímco na Západě se princip svobody stal nezpochybnitelným, vše směřovalo k vítězství kapitalismu a budoucího rozmachu konzumní společnosti na globální úrovni. Postmoderní člověk, o kterém pojednává Gilles Lipovetsky, vnímá svobodu jako princip uspořádání vlastního života včetně jeho každodennosti.

3. Francie po II. Světové válce

Poválečné období ve Francii, které trvalo 30 let, bylo poznamenáno mimořádnou dynamikou a nevídaným rozmachem. Po více než půl století stagnace a deprivace konzumní budoucnost v 60. letech zářila. Zboží dříve vyhrazené pro elitu,

¹⁰HEIDEGGER, Martin. *Věk obrazu světa*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013, 63 s. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-490-9. s. 12

¹¹FROMM, Erich. *Mít nebo být?* 2.vyd. Praha. 1994, 170 s. ISBN 80-206-0469-3

¹²FROMM, Erich. *Mít nebo být?* Pozn. 7, s.

jako například domácí spotřebiče, televize, gramofony, automobily a turistické pobyty, se stalo dostupným pro většinu populace.

Konec zlatých let se však dostavil v polovině 70. let¹³. Výrazné zpomalení hospodářského růstu mělo vystřízlivující efekt. Vyhlídky se tenčily a pokrok se stával vzdálenějším či nepřístupným. Přestože se nové objekty spotřeby jako např. počítače či bezdrátové telefony, v průběhu let vyvíjí a jejich ceny mají klesající tendenci, kupní síla se snižuje a lidé musí ubrat u některých služeb, jako jsou restaurace, kadeřnictví a víkendové pobyty, nebo se zadlužovat.

Významný následek hospodářského poklesu je samozřejmě nezaměstnanost, která byla do té doby ve Francii prakticky neznámá. Týkala se všech věkových skupin, všech sociálních prostředí a každý se domníval, že se trvale usadila. Nezaměstnanost není jen ztráta příjmů, ale také důvodem obtíží pro zaměstnance. V 60. letech absence nezaměstnanosti dovolila pracovníkům vyjednávat zlepšení jejich podmínek v dlouhodobém horizontu.

Blokována byla i sociální mobilita. Většina mladých lidí měla jen malou naději na postup v práci. Riziko nezaměstnanosti je doprovázelo po celou kariéru společně s rizikem všech forem vyloučení a chudoby. Nezaměstnanost ohrožovala jejich identitu a navodila pocit zbytečnosti. Některým zbyla životní perspektiva v sociálních zařízeních, která se ukázala jako destruktivní. Není náhoda, že v 80. a 90. letech se zrodily městské nepokoje, neboli tzv. "únava z předměstí", která byla ve skutečnosti odrazem obecných problémů, kterým společnost čelila.

Obavy Francouzů o svou budoucnost nebyly pouze socio-ekonomického rázu, jelikož 60. a 70. léta zaznamenala také regresi několika ochranných záchytných bodů, které naplňovaly funkci sociální kontroly. Nejdůležitější z nich bylo náboženství a jeho spiritualita, náboženská praxe začala mizet a s tím i řada jistot a důvodů k jednání.

Podobně na tom byly i velké ideologické konflikty mezi kapitalismem a komunismem, které ztratily svůj smysl s pádem Berlínské zdi, takže obecný neklid byl způsoben také velkou etickou a utopickou prázdnotou. V důsledku toho byly politické

¹³*Des Trente Glorieuses a la Fracture Sociale* [online]. 1998 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://laurent.mucchielli.free.fr/societefrance.htm>

hry znesvěceny a jevíly se malichernými, což vedlo k překvapivě rostoucí preferenci pro sdružení a politické strany, které se nachází "mimo systém" a k četným manifestacím a stávkám ke konci roku 1995. To také vysvětluje úspěch sloganu "Sociální fraktury", který použil téhož roku Jacques Chirac v prezidentských volbách.

Sociální nůžky se rozevřely poté, co byly stabilizovány. Školství jako instituci se nepodařilo vyrovnat podmínky a snížit rozdíly mezi dětmi. Po škole se vstup do profesionálního světa vyznačoval rozlišováním jednotlivců privilegovaného původu a ostatních.

Klesající kupní síla, nezaměstnanost, nedostatek přístupu k nejrozvinutějšímu spotřebnímu zboží, selhání strategie sociální mobility a uzavřené vyhlídky do budoucnosti – ze všech těchto důvodů začala společnost vysílat od poloviny 70. let varovný signál, na který reagovali intelektuálové.

V tomto období se ke stavu společnosti kriticky staví psycholog, historik a filozof Michel Foucault svým genealogickým projektem a později od 80. let představuje sociolog a filozof, Gilles Lipovetsky, pestrý obraz postmoderní společnosti.

4. Druhá individualistická revoluce

Francouzský filozof a sociolog Gilles Lipovetsky hlásá ve své knize *Éra prázdnoty* druhou individualistickou revoluci, tentokrát postmoderní. Osvícenství poukázalo na důležitost rozumu, potažmo i individuální dimenzi lidského života v rámci jeho sociální dimenze. Poté bylo moderní období svědkem první individualistické revoluce s vývojem občanství v demokraticky liberální společnosti.

Ve své knize však Lipovetsky popisuje novou, postmoderní skutečnost a nového člověka. Jde o druhou individualistickou revoluci, která je plodem působení toho, co nazývá procesem personalizace.

Personalizace, jako hlavní pilíř druhé individualistické revoluce, stírá protiklady, nasává a institucionalizuje formy protestu rozrůzněním způsobů života a životní role¹⁴

Společnost, v níž probíhá permanentní revoluce každodenního života a člověka, postupně nalézají nové formy ovládnutí lidského chování. Místo rozkazujícího řízení a autoritativního výkonu moci je nastoleno zlidštění a pochopení, co nejmenší omezování, co nejširší možnosti volby a stimulace touhy.¹⁵

Proces personalizace má dle Lipovetského dvojí pole působnosti. První je „vlastní“ proces, který prostupuje celou společností včetně politiky, práce, škol a osobní sféry. Člověk se proměňuje dle vzorců a stimulace vypracované biomoocenskými a institucionálními aparáty.

Dále je „paralelní“ proces, který spočívá ve fragmentaci společnosti na četné autonomní tematické skupiny, jako jsou regionální menšiny, alternativní hnutí a různá sdružení. Personalizace je také globální strategie, která se skrze individualismus snaží o univerzálnost.¹⁶

Lipovetsky analyzuje tento proces skrze různé jevy, typické pro postmoderní společnost: svádění, lhovost, narcismus, hédonismus, humor a násilí. Vzhledem k tomu, že jde o prominentní a nejcitovanější práci autora, tato kapitola se věnuje jevům, na které se zaměřil ve své knize, a to ve stejném pořadí.

4.1. Svádění

Moderní éra byla svědkem nových revolučních ideologií, které si podmanily moc ve společnosti na základě disciplinárních a donucovacích prostředků zaměřujících se na zákazy a na výrobní vztahy. Během 70. let se rozšiřuje nová strategie tzv. „skrytá vlna“, která místo mobilizující síly revoluce nastoluje moc svůdnou. Je to život osvobozený od ideologií či od morálního imperativu.

¹⁴LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Překlad Helena Beguinová. Praha: Prostor, 2008, 357 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-190-5.

¹⁵LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14

¹⁶LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 12.

„Konzumní společnost se vši svou záplavou výrobků, obrazů a služeb, s hédonismem, k němuž tato záplava vede, a s euforickým ovzduším pokušení a blízkosti jasně ukazuje strategii svůdnosti v celé její šíři.“¹⁷

Jedinec je vystaven neomezeným možnostem výběru. Prostředí samoobsluhy a reklamy překračuje zdi obchodů a dosahuje všech institucí, které se týkají jeho života. V této situaci se člověk musí neustále rozhodovat, jak nejlépe pečovat o sebe: je to proces personalizace.

Hudba je všudypřítomná. Výrobky a servis mohou být mimo svou rozmanitost také kombinované nebo „na míru“. Úsměv je součástí marketingového školení. Je určen „váženému anonymnímu klientu - jednomu z mnoha tisíc“.

Škola je hravá a komunikativní se škálou volitelných předmětů dle zájmu každého a upřednostňuje individuální přístup. Student se musí cítit příjemně - je to obdoba klienta a učitel obdoba manažera.

V práci se zavádí pružná pracovní doba, sebehodnocení a různé zaměstnanecké výhody. Pracovník musí mít příjemné vystupování, komunikační schopnosti a flexibilní charakter.

Zdraví je na prvním místě, péče o tělo, různé léčitelské terapie a rady psychologů, jak „být sám sebou“, jsou na každém kroku. Za určitých okolností má člověk možnost si zvolit i vlastní smrt - eutanazii. Každý nese odpovědnost za vlastní existenci.

Vznikají nové nevídané a různorodé sportovní aktivity jen pro radost, závislé ne na soutěžení, ale na vlastní výběru a rytmu. Novost je sama o sobě hodnotou, například orientální tanec se jeví jako zdravá sportovní aktivita s naučenými technickými prvky, přičemž ztrácí své kulturní konotace a smysl, své propojení s určitou hudbou a tradicí.

Lipovetsky zkoumá neofeminismus, který na jedné straně odmítá subjektivní zvěcnění žen a považuje ho za ponižující, ale na straně druhé odstraňuje veškerá tabu a zdůrazňuje, v duchu procesu personalizace, odpovědnost žen za své tělo a za početí, bez zákazů či starobylého utlačování.

¹⁷LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 37.

Média se rozmnožují, aby se přizpůsobila každému dle jeho gusta. Informační vymoženosti zkracují vzdálenosti a podporují komunikaci, zpětnou vazbu a politickou decentralizaci. Politické strany opouštějí ideologický diskurs, přibližují se občanům a zaměřují se na jejich sféry zájmů - například „Strana zdraví, sportu a prosperity“ nebo „Strana venkova“. Ekologie je vyslyšená a prosazuje myšlenku, že zájmy planety jsou odpovědností každého člověka.

Policie má za cíl pomáhat a chránit a armáda posílá své vojáky na mírové mise. Personalizace zasahuje i do jazyka a mění ho na neutrální a objektivní nástroj bez negativních konotací - například již nehovoříme o starcích, ale o lidech třetího věku.

Na veřejnosti se zřídka setkáme se spontánním jednáním, opomeneme-li reality show. Empatie se projevuje jako naučený proces nutný pro role, které zaujímáme. Existují nesčetné nabídky kurzů a specialistů na komunikaci, asertivitu a přesvědčování.

Svůdnost je jedním z charakteristických jevů procesu personalizace, který je socializační ve své ideologii svobodného individua. Je to jev, který se ve své legitimitě odvolává na psychologizující vědu, na zdraví a bezpečnost.

Ale svůdnost je zároveň desocializační proces vzhledem k míře, do které je člověk nucen být i správcem vesměs veškerých aspektů svého života za institucionálního zdánlivě laskavého, ale ve skutečnosti bezcitného doprovodu.

„Svůdnost zdaleka není činitelem mystifikace a pasivity, nýbrž činitelem nenásilné destrukce společenské dimenze postupným izolováním, ...“¹⁸

4.2. Lhostejnost

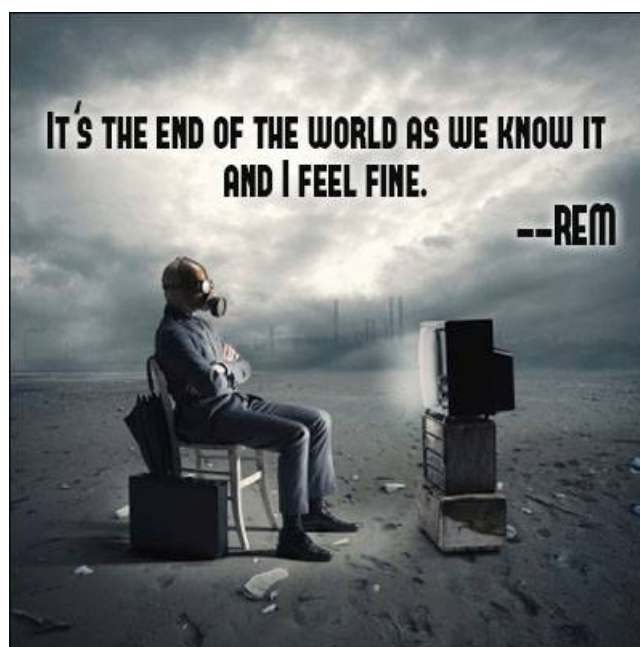
Moderní doba se vyznačovala množstvím důležitých objevů, které lidem usnadnily budování, ale také nebývalým stupňujícím se ničením všeho druhu. Gilles Lipovetsky zmiňuje vykořisťování venkovského a městského obyvatelstva, války a genocidy, závody v jaderném zbrojení a vzestup nihilismu. Autor však vidí

¹⁸LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 37.

v postmoderní době novou „vlnu“ ničení dobývajícím každodenním životem – „vlnu prázdnoty“.

„Jak jinak totiž popsat onu ohromnou vlnu, která postupně zbavila obsahu a podstaty všechny instituce, hodnoty a cíle, na nichž stála dřívější období, než jako masovou dezerci, měnící společnost na cosi bezkrevného, na orgán zbavený původního účelu?“¹⁹

Postmoderní společnost vyjadřuje svou masovou lhostejnost a již netouží po pokroku a inovaci. Skepticky hledí na skutečnost, ve které žije. Vnímá ekologické problémy, energetické krize a hospodářský pokles, ale přijímá hedonické hodnoty, není ochotná vzdát se konzumního způsobu života. Důvěra v budoucnost mizí, čas se zkracuje a dále se zamlžují hranice a střed. Je to éra prázdnoty.

Obr. 2. Lhostejnost²⁰

V práci se setkáme s tím, že moudrý pracovník je ten, který dělá to, co je nezbytně nutné, nesnaží se nic prosadit či něčemu odporovat, nečeká pochvalu ani uznání a snaží se být neviditelný. Práce je nutné zlo, které moudrý člověk vykonává osm hodin denně tak, aby si mohl o víkend v klidu užívat své soukromé touhy a úspěchy. Důvěra v odbory klesá, veřejný zájem není na pořadu dne, ztrácí se smysl, poslání a závazek, pokud to není přesně uvedeno v instrukcích.

¹⁹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 56.

²⁰*Notable Quotes* [online]. 2005 [cit. 2015-06-19]. Dostupné z: http://www.notable-quotes.com/a/apocalypse_quotes.html

Přesto západní jedinec neprožívá tuto situaci tragicky, je totiž tolerantní vůči protikladům. Hranice mezi smyslem a nesmyslem se rozmlží v prostředí nasyceném nadměrným množstvím podnětů, kde se mísí skutečnost s fantazií, a vede k apatii a znečitlivění. Postmoderní člověk nemá co říci. Je obklopen zábavou a reklamou konzumní společnosti, která o něho pečuje a plní veškerá jeho očekávání, i když čím dál víc ve virtuálním světě.

Již od útlého věku dítě vidí svět zkresleně pomocí novodobé velkolepé fantazijní pohádky, kde kromě působivosti a nápaditosti pohybů, forem a barev a střídání emocí strachu, napětí a potěšení, je těžké nalézt celkový výchovný význam či ponaučení. Příběhy se mnohdy ani nesnaží dítěti zprostředkovat obvyklý soubor hodnot, odpovídající tomu, co se předávalo mezigeneračně.

Školy se liberalizují a velké úsilí je vynaloženo nejen k poskytnutí pocitu svobody a demokracie, ale k oživení zájmu dítěte o vědění a o dění ve škole. Středoškoláci jsou zasaženi všeobecnou skepsí a apatii²¹. K soustředění potřebují čím dál tím více vjemů a rychlost jejich střídání při zprostředkovávání vědomostí. Vysoké školy jsou zase zřídka svědkem spontánního shromáždění studentů za účelem nějakého společného zájmu či světonázoru. Reflektují pustý veřejný prostor, který ostatně nalézáme ve společnosti.

Politika je závislá na masmédiích a je sledována dle míry zábavnosti. Být členem politické strany je mnohdy určitý druh lhostejné odpovědnosti. Protestů a stávek je čím dál tím méně. Přesto se nedá říci, že postmoderní člověk se neangažuje. Jeho lhostejnost nepramení z odcizení, nýbrž z přesycení; je totiž doprovázená nestálostí a individualistickým synkretismem, který Lipovetsky popisuje takto:

„Proto můžete být zároveň kosmopolitou i regionalistou, racionalistou v práci a zároveň žákem jakéhosi orientálního guru, žít permissivně a zároveň dodržovat určité náboženské předpisy, beztak vybrané podle vlastního gusta.“²²

Výsledkem je rozmanitost a různorodost lidských bytostí, které žijí společně, ale mají málo společného. Lhostejnost zasáhla nejen společenské hodnoty a instituce

²¹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14

²²LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 65.

dle Lipovetského ale také vztah k sobě samému a k bližnímu. Vztahy ochabují a nechávají „bohorovného“ člověka zranitelnějším nežli dřív.

„V dusivé pustině autonomie a neutrality se vztahy vytrácejí tiše a bezdůvodně. Svoboda podobně jako válka za sebou nechává poušť, naprostou cizost k bližnímu, touhou po samotě, která však bolí.“²³

Gilles Lipovetsky se ve své úvaze o lhostejnosti zamýšlí nad její souvislostí s kapitalismem. I když se zdá na první pohled, že lhostejnost je s konzumní společností neslučitelná, tvrdí, že naopak poskytuje vhodné prostředí pro změny a experimentování za minimálního času a minimálního odporu.²⁴

Kapitál potřebuje neustálý pokrok a možnost změn a experimentování, například při uvádění nového zboží na trh. Lipovetsky se nezmiňuje přímo o jiných důsledcích než socioekonomických. V této souvislosti se však můžeme tázat, zda prostředí lhostejnosti neimplikuje rozsáhlejší důsledky dosahující sociopolitického aspektu, a zda takové prostředí nepodporuje Foucaultova koncepce struktury moci, kterou se zabývá kapitola 7 v této práci. Oba autoři však zastávají názor, že západní společnost je nyní řízená zevnitř přes systémy demokracie a kapitálu.

4.3. Narcismus

Termín pochází z řecké mytologie, kde se mladý Narcis zamiloval do svého vlastního obrazu odrážejícího se v kaluži vody. Narcismus je snaha o potěšení z ješitnosti nebo egoistického obdivu vlastních atributů.²⁵

Americký sociolog Christopher Lasch definuje kulturní narcismus jako sociální rys uzavření a imploze směrem k sobě, který je důsledkem zhroucení autority a možných zdrojů normativní identifikace.²⁶

²³LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 75.

²⁴LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 92

²⁵*Narcissism* [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Narcissism>

²⁶MARTUCCELLI, Danilo. *Figures de la Domination*. MARTUCCELLI, Danilo. *Francouzský časopis sociologie*. Dostupné z:

<http://deey.free.fr/documents/Documents%20critique/Figures%20de%20la%20domination>

Gilles Lipovetsky diferencuje narcismus moderní doby, kde v rámci disciplinované a ideologicky založené kapitalistické společnosti se jednalo především o ekonomickou konkurenci shodnou s vnímáním bližního a toho, jak nás také on vnímá, a shodnou s revolučním uměním, spojeným s pevnou vůlí a euforickou vírou v budoucnost.

Zatímco postmoderní narcismus je charakterizován pesimistickým postojem vůči budoucnosti, nezájmem o minulost a o současné politické či společenské dění. Lze k tomu přidat znečitlivění a emoční apatii, které z části pramení z nadměrného a rychle se měnícího toku informací. Tento nový narcismus potlačující závažnost dění ve světě je však hlavně důsledkem postupující individualizace formou personalizace a rozšiřující se psychologizace Freudovského typu.²⁷

Dochází k posunu od historické kontinuity a politické vnímavosti jedince k zaměření na přítomnost a psychologickou vnímavost, od řešení konfliktního vztahu k bližnímu k řešení konfliktního vztahu k sobě samému, od vnitřní determinovanosti k osobnostní destabilizaci. Narcis hledá sám sebe a pečlivě zkoumá své vědomí, své podvědomí a své tělo různými způsoby doplněnými moderními psychoanalytickými metodami včetně orientální moudrosti a cvičení. Jde o škálu produktů připravených ke konzumu zejména v době ekonomických recesí.

„Narcis už nestojí nehnutě před vlastním nehybným obrazem, žádný takový obraz už dokonce ani není. Není nic než nekonečné hledání sebe sama, proces psychologické destabilizace nebo kolísání, podobně jako kolísá měna nebo veřejné mínění: Narcis ovlivňuje sám sebe.“²⁸

Lipovetsky si všímá nejen konzumu a extrémní svobody, ale také extrémní rovnosti stírající rozdíly mezi jedinci jako příčiny postupu narcismu. Ovšem vzápětí sugeruje, že svoboda a rovnost jsou u narcistického jedince jen zdánlivé.

Skončil čas hrdinů a nesmrtelných idolů, úspěšní lidé zažívají kratší slávu a to za předpokladu, že se sami neberou vážně a jsou za všech okolností nad věcí.²⁹ Doba nepřeje uznání druhého. Rodiče a učitelé ztrácí svou autoritu, jejich snaha se mísí s tokem všude přítomných informací a vědecky ověřených rad.

²⁷LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 89

²⁸LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 89

²⁹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 223

Narcista hýčká sám sebe tělem i duší, hledá vnitřní harmonii a autentičnost. Cítí se svobodný a svou svobodu vyjadřuje dle vzorců chování a jednání, které se staly konformními sociálními normami. Tyto normy jsou zde naznačovány formou vybraných objektivních informací či zábavných programů a nahrazují direktivní normy.

Co se týče rovnosti ve své extrémní podobě, Lipovetsky konstatuje, že ve společnosti naprosto rovných jedinců konflikt ztrácí své opodstatnění a je zvnitřněn. Tělo si také zaslouží boj za svobodu a rovnost. Stírají se hranice mezi tělem a duší. Tělo nabývá na důležitosti a kvůli němu se vytváří další nepsané normy.

„Narcismus postupuje tak, že všechna místa čistě vymete, vše vyprázdní nasycením, ničí ohniska odporu proti prolínání norem.“³⁰

Dále autor vidí v narcismu strategii umožňující socializaci ve společnosti v pokročilém individualistickém stádiu, kde člověk podléhá požadavkům vlastního „Já“ do takové míry, že není schopen plně hrát své společenské role a podřídit se například zákonům slušnosti a zdvořilosti.

„V sociální pustině lze žít jen tehdy, bude-li ústředním zájmem vlastní Já. Že jsou lidské vztahy zničeny? Nevadí, člověk se přece dokáže plně zaměstnat sám sebou.“³¹

Je to společnost do značné míry slovně agresivní. Politické debaty či mnohdy bezvýznamné schůze v pracovním prostředí jsou tomu příkladem. Slovní agresivita se projevuje nespontánně a bez zjevných emocí.

„Všechno možné lze říkat, ale bez křiku: říkejte si, co chcete, ale nesmíte přejít k činům. Ba, co víc, právě tato naprostá svoboda slova, byť doprovázená slovním násilím, přispívá k tomu, že fyzického násilí ubývá.“³²

Takto popsaný obraz však neodrazuje Lipovetského od vyslovení spíše optimistických závěrů. Tudíž věří, podobně jako Michel Foucault, ve zvnitřnění řízení společnosti a odmítá teoriemi odvádění pozornosti. Také považuje narcismus, a s ním

³⁰LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 101

³¹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 88

³²LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 104

spojenou obecnou apatii a slabou vůli, za mobilizační překážku proti totalitarismu a náboženskému fundamentalismu.³³

O deset let později Lipovetsky nazývá nárůst fundamentalismu 90. let neo-fundamentalismem a odlišuje ho od staré náboženské tradice. Soudí, že je to jeden z extrémních aspektů individualismu a jedna možná volba při hledání destabilizované identity, která spočívá v přimykání k dogmatické autoritě a podřízení se komunitě.³⁴

4.4. Hédonismus

Hédonismus je filozofické učení o slasti jako hlavním motivu lidského jednání.³⁵ Je znám zejména ze starořecké tradice Epikurejců, oživován v novověku a modifikován vědecky Jeremim Benthamem v rámci utilitarismu, nebo kulturně jako odpověď na disciplinární puritanismus. Hédonismus narážel v moderní době na živnou půdu konzumního kapitalismu.

V této souvislosti kapitalismus dle Lipovetského postupoval mnohem komplexněji. Vznikl totiž v prostředí puritanismu, který podporoval racionální hospodářský růst a rovnost za podmínek společenského řádu a disciplíny. Poté však se od začátku 20. století začal vnitřně rozštěpovat tím, že nadále vyžadoval demokracii a řízení kapitálu racionálním a funkčním způsobem, na druhou stranu ale podporoval konzum a hodnoty hédonismu, který spočíval v negaci zavedených společenských norem a hledání novosti jako cíle.

„Jakmile se však jako nejzazší hodnota a ospravedlnění kapitalismu začal prosazovat hédonismus, ztratil kapitalismus svůj ráz organického celku, svůj konsenzus, svou vůli. Krize moderních společností je především kulturní nebo duchovní.“³⁶

Pohled na moderní umění umožňuje pochopení tohoto kulturního zvratu. Náměty obrazů či literárních děl jsou všední, jejich provedení nepodléhá řádu kromě

³³LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 91.

³⁴PESTIEAU, Joseph. *Les citoyens au bazar: mondialisation, nations et minorités*. Québec: Presses de l'Univ. Laval, 1999. ISBN 27-637-7572-1. s. 100

³⁵*Hédonismus*. [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hédonismus>

³⁶LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 134

umělcova vlastního řádu, který vzápětí sám opouští. Základem je nestálost, anti-hierarchie a neustálé experimentování a kombinace. Je to umění abstraktnosti a roztržitosti, které neapeluje na intelekt, nýbrž na pocity, smysly a instinkt. Jedná se o oslavu bezmezné individuální svobody a rovnosti.

„Hédonismus, který byl na přelomu století výsadou omezeného počtu umělců zaměřených proti měšťáctví, se vlivem masové spotřeby stal ústřední hodnotou naší kultury.“³⁷

Postmoderní člověk, bez ohledu na věk či pohlaví, je pružný a tolerantní, ale přesto nestabilní a zvyklý na protiklady. Na jeho obrazovce se střídají svět svádění a podněcování potřeb všeho druhu se světem mediálních informací.

Je sám sobě cílem, pracuje na zachování mládí a psychické rovnováhy, upřednostňuje kvalitu a vyhledává zdraví, cestování, sport, hudbu a také alternativní duchovno. Sleduje dané vzorce, které může personalizovaným způsobem kombinovat do nekonečna. Je konformní ve své nekonformnosti. Je ideální konzumní bytostí obklopenou módou, médii a různými psychologizujícími manuály o tom, jak být sám sebou.

„Konzumní věk se na jedné straně odehrává za rozsáhlou moderní emancipací jedince a na druhé straně za naprostého mikroskopického řízení všeho společenského.“³⁸

Lipovetsky poznamenává, že moderní období je zlatým věkem hédonismu a poukazuje na kontra-kultury 60. let. Poté došlo ke zmírnění hédonismu vlivem skepticizmu, charakteristického pro postmodernismus. Došlo také k úpadku avantgardy: umělcem může být každý a všichni se chtějí vyjadřovat. Již v 80. letech Lipovetsky předpovídá personalizaci umění³⁹, které pocítujeme dnes formou proliferaci sociálních sítí.

Navzdory tomuto zmírnění však kulturní rozpor kapitalismu nezmizel. Vysoké nároky na každého jedince, které vyžaduje ekonomická logika kapitalismu a stále obtížnější dosažení nutného ekonomického růstu, kontrastují s neustálým sváděním a podněcováním nejrůznějších tužeb.

³⁷LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 165

³⁸LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 169

³⁹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 179

Společnost zachází s jednotlivcem jednou jako s lidským zdrojem zbaveným lidskosti a více či méně potřebným a podruhé jako s váženým klientem, konzumentem, pro kterého je vše vytvořeno. „*Lidé mají být svědomití ve dne a v noci mají hýřit.*“⁴⁰ Lipovetsky dále spekuluje nad tím, zda hédonismus, jako kulturní rozpor kapitalismu, nemůže vést v době ekonomické krize k neblahým důsledkům pro demokracii. Přiklání se však k optimističtější úvaze právě vzhledem k hlubokému zakotvení takových hodnot, jako jsou rovnost a svoboda.

4.5. Humor

Humor je hluboce zakotven do podstaty myšlení a logice chování v určité společnosti. Proto je také jednou z posledních instancí, které musí člověk čelit při poznávání nové kultury. Přichází až po osvojení jazyka a pochopení historických kontextů a zvyklostí v dané době. Jako umění humor vystihuje atmosféru kultury, její hierarchie a žebříček hodnot v daném období a může být definován takto:

*„Je to vědomá tvůrčí činnost, při které je skutečnost vytvářená či popisována odlišně ve srovnání s obvyklým způsobem tak, že to vzbuzuje pobavení.“*⁴¹

Po vzoru Michela Foucaulta Lipovetsky tentokrát krátce analyzuje tento jev genealogicky a rozlišuje tři historické etapy, při kterých se podstata a forma humoru evropské či západní společnosti vyvíjely: středověk, novověk a současnost.

Středověkou komičnost charakterizuje jako „groteskní realismus“. Je to především sociální jev založený na participaci každého a zesměšňování všeho posvátného či oficiálního karikaturním způsobem. Příkladem jsou zejména masopustní průvody, které symbolizovaly zkázu, následovanou půstem jako očištění a Velikonoce jako obroda.

*„Během masopustu byla celá hierarchie převrácená vzhůru nohama, šaška lid pomazal za krále a na konci krátkého panování ho zesměšňoval, urážel a bil.“*⁴²

V novověku se „lepší společnost“ oddaluje od lidové veselice, společenskou komičností, groteskou a šaškovskou hrubostí. V módě jsou naopak satira, ironie či

⁴⁰LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 198

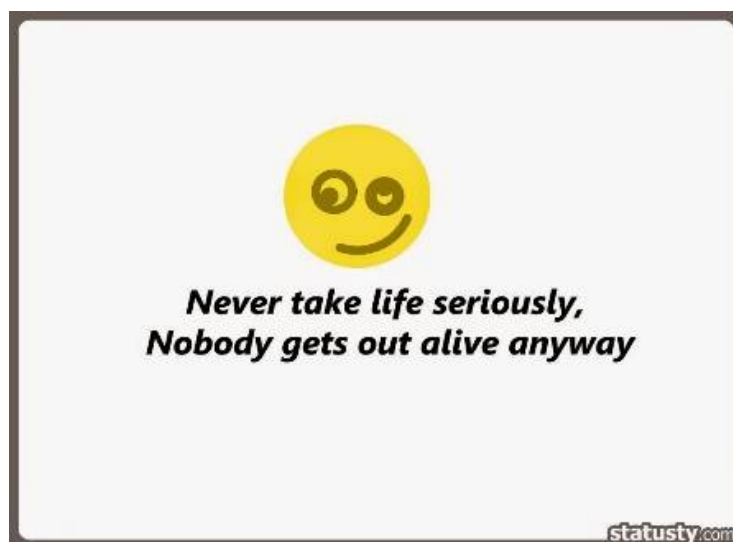
⁴¹*Humor* [online]. 2014 [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Humor>

⁴²LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 218

sarkasmus. Jde o ukázněný a duchaplný humor, zaměřený na kritiku mravů a povahy jiných. Charakterizuje se ovládním těla a emočního vyjádření, zachováním platné společenské hierarchie a odstupem od předmětu zesměšnění.

„je cílem rozložit hromadné a neuspořádané shromáždění na jednotlivce, odstranit důvěrnost a komunikaci odporující hierarchii, zavést bariéry a přehradu, zkrotit všechny tělesné funkce.“⁴³

Dnešní společnost nastolila uvolněnost, upřímnost a humor před mravním imperativem, podřízeností a sebezapřením. Postmoderní humor Lipovetsky popisuje jako hravý, zbavený vážnosti a chladnokrevnosti charakteristické pro anglický humor nebo typické snahy novověku a obecně disciplinární společnosti zesměšnit vše, co se odchyluje od uznávaných hodnot.

Obr. 3 Humor⁴⁴

Je málo, co dokáže ještě provokovat v personalizovaném světě nasyceném informacemi všeho druhu s rozmlženými hranicemi. Cílem humoru je navodit pohodovou atmosféru jako součást komunikační strategie, přičemž lze očekávat jakýkoliv banální námět; není povýšený a neuznává společenské hierarchie. Je naopak nenucený, rovnostářský. Není běžný humor na úkor bližního, nejčastějším předmětem je spíše Ego.

⁴³LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 220

⁴⁴[Statusty]. [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://statustyfun.blogspot.cz/2015/04/statusty-latest-funny-status.html>

Humorný tón a srdečnost najdeme všude. V institucích jako jsou móda, umění, reklama, média, i například v seriózních publikacích. Legrační společnost obklopuje postmoderního člověka. Vytváří surrealistický svět, svůdný podněcující ke spotřebě, odstraňující vážnost kohokoliv a čehokoliv.

„Dnes je nepřipustné brát sám sebe vážně a nikdo nemůže být svůdný, pokud není sympaták.“⁴⁵

Zřídka se ale setkáme s výbuchy smíchu, projevy nadšení nebo spontánního veselého rozruchu na veřejném prostranství. Lidé ztrácí chuť se smát více než kdykoliv předtím. Většinou však hudba maskuje toto narcistické a apatické ticho ve veřejných prostorách.

„Jeden krok dopředu a jeden zpátky: veselost myslí a lehký život se s pokrokem rozcházejí.“⁴⁶

Reklamy jsou umělecká díla, která apelují na smysly jedince a na jeho intelekt jakožto toho, kdo drží v rukou volbu a rozhodnutí. Nejde o skutečnost, o transcendentní smysl ani o logické přesvědčování. Reklama chce být zábavná a zapamatovatelná spolu se značkou výrobku.

„místo ideologického poselství tu máme humornou ztrátu podstaty, vztah ke skutečnosti byl pohlcen.“⁴⁷

Existuje však i jiný „tvrdý“ druh humoru, který ve snaze provokovat zajde až do krajnosti vulgárnosti a surovosti. Rouhání, neslušnost a výstřednost už nestačí k přivolání smíchu, je třeba jít dál do primitivnějších oblastí. Středověký humor chtěl lidem ulevit od všudypřítomné autoritativnosti; aniž by měl tento záměr, postmoderní humor je také často groteskní, čímž poukazuje na skrytou tvář narcise.

Groteskní mohou být také instituce založené na neustálém osvobozování a novosti. Jako například móda, která předstírá nové revoluční kolekce pro každou sezónu, zatímco recykluje staré styly a kombinuje je pokaždé jinak. Vyčerpané jsou

⁴⁵LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty, pozn.* 14, s. 223

⁴⁶LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti.* V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4. s. 165

⁴⁷LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty, pozn.* 14, s. 233

také kombinace usilující o emancipaci sexuality, která, vyprázdňená od veškerého smyslu, nebývá nic jiného než groteska.

Stejným způsobem je přehnaná technologická inovace, když se produkty s nepatrným vylepšením vyrábějí ve velkém, z nutnosti prodávat. Lipovetsky mluví o kapitalismu jako o opravdovém umělci postmoderní doby, protože umělcům avantgardy už nejde o dílo, ale o originalitu způsobu provedení. Groteskní je občas i politika, na jejíž scéně se rozdíl mezi levicí a pravicí ztenčují a politické debaty mají někdy zábavný ráz.

„Postmodernismus spočívá na znovunabývání, na tom, že každý představuje sám sebe humorně, jde-li o společenské systémy a narcisticky, jde-li o systémy psychické. Místo běhu kupředu teď opět objevujeme vlastní základy a staráme se o svůj vnitřní rozvoj.“⁴⁸

Vskutku, pokud zbývá oblast nezasazená humorným odlehčováním a změkčováním, je to právě oblast péče o tělo a psychickou rovnováhu. Vážné jsou zejména sportovní „obřady“ a vše, co s nimi souvisí.

4.6. Násilí

Moderní civilizaci popisuje Lipovetsky jako civilizovanou společnost umírněných mravů, kde nejde člověku primárně o mstu a měření sil. Společnost opustila morálku cti a zaměnila ji za morálku užitnosti. I když je zřejmé, že teze odpovídá skutečnosti, je nutno poznamenat, že k ní dospěl překvapivým způsobem, oslavujícím individualismus a odspolečenštění jako civilizační faktory, jak je dále uvedeno.

Násilí u pradávných kmenů bylo nástrojem upevňování společenského řádu. Byl součástí logiky cti a msty, přičemž jedinci museli udržovat spravedlnost vlastníma rukama, dle daných a neměnných pravidel a rituálů včetně krutých a násilných praktik. Bylo to také součástí logiky podřízených jedinců kolektivu. To znamená, že jedinec vnímal svou existenci přes zájem a čest kolektivu, a přes vztahy s bližními. Materiální svět byl pro něj druhotný.

⁴⁸LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 240

„Rozvoj touhy po podřízenosti a ochraně je bržděn rovněž zevnitř kodexem cti a msty, jenž tak brání vzniku jakékoli instance, která by si přivlastnila moc a právo rozhodovat o smrti“⁴⁹

Takto definované fungování kmenů zachovávalo kontinuitu a cykličnost, a zabránilo vzniku dějinnosti a státu, jakožto instituce zaručující některé delegované funkce, včetně spravedlnosti a obrany. Teprve vznikem státního útvaru se násilí a krutost staly podívanou, „barbarstvím“ a nástrojem upevňování moci státu ve společnosti. Symbolická logika násilí ustoupila logice násilí kvůli zájmu a dominanci.

Spolu s monopolizací násilí ze strany absolutistických států začínají takzvané regulace kázně chování jedinců, předcházející pacifikaci a racionalitě typické pro moderní stát. To by však nebylo možné dle Lipovetského bez doprovodu hluboké proměny v mezilidských vztazích – proces individualizace.

„V tradiční společnosti se druhý jeví ihned jako přítel nebo nepřítel, v moderní společnosti bývá obvykle anonymním cizincem, který nestojí ani o pokus o násilí.“⁵⁰

Lipovetsky prezentuje násilí jako zbytky překonané minulosti skrze teorie poněkud evoluční, jejímž hnacím motorem je individualizace. Inspirován zejména americkou revolucí, jako mezníkem vzniku moderní společnosti, píše o zániku násilí spojeného s kodexem cti a msty:

„Poprvé v dějinách se nějaká civilizace staví do pozice, kde není přikázáno přijmout hozenou rukavici, kde mínění druhého není tak důležité jako můj striktně osobní zájem, kde se společenské uznání už nespojuje se silou, s krví a se smrtí, s násilím a výzvou.“⁵¹

K tomuto konceptu lze dodat, že Lipovetsky nikdy ve své úvaze o násilí neuvažuje o kodexu cti, aniž by ho vzápětí spojoval s kodexem msty. Nepozastavuje se nad proudy myšlení, etickým či náboženským, které se od počátků dějin snažily otázky násilí a msty řešit pozdvihnutím čestnosti a odsouzením mstivosti. Právě na tuto problematiku se zaměřila některá náboženství, jako křesťanství, které není ve svém učení slučitelné s násilím nebo mstou.

⁴⁹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 281

⁵⁰LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 302

⁵¹LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 303

„Slyšeli jste, že bylo řečeno: „Milovati budeš bližního svého a nenávidět nepřítelů svého.“ Já však Vám pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo Vás pronásledují.“⁵²

Násilí je přítomno v lidských společnostech. Etika a náboženství - myšlenkové proudy obecně - zakládané na odporu násilí, nemohou násilí zastavit, ale mohou poskytnout dlouhodobý delegitimující rámec, který inspiruje platné zákony a nepsané normy.

Jiný úhel pohledu má Michel Foucault. Poukázal na tzv. instrumentální násilí. Jde o státem prováděné násilí, které se historicky vyvíjelo od fyzického trestání k měkčí, neviditelné formě nadměrného nahlížení na společnost a na každého jedince. Je to koncept Biomoci⁵³, kterým se podrobně zabývá další kapitola. Strach jako nástroj moci se proměnil ze strachu z násilí a ztráty bližního na strach ze ztráty okamžiků pohodlí a luxusních produktů. Moc není vlastněná v demokratických zemích a nepotřebuje násilí, aby určila chování druhých.

Ovšem je třeba rozlišovat násilí státu proměněným v nahlížení směrem dovnitř, zaměřený na společnost, k zaručení bezpečnosti a pořádku, a státního násilí směrem ven – válka.

Pacifikaci lidského chování v moderních dobách Lipovetsky označuje jako civilizační proces, během kterého, připouští, že dochází k posílení moci státního aparátu a vzniku nových hodnot. Tvrdí totiž, že hodnoty jako vztah k věcem, kult soukromého života a lhostejnost k mínění druhých, přispěly k humanizaci společnosti.

„Z tohoto titulu je humanizace společnosti pouze jedním z projevů procesu odspolečenšťování, jimž se moderní doba vyznačuje.“⁵⁴

Zdá se, že kvůli „pacifikaci“ jedinců Gilles Lipovetsky připisuje odspolečenšťování pozitivní ráz i přes jeho negativní důsledky na jedince, včetně izolace, frustrace a destabilizace osobnosti. Možná chce tvrdit, že je to cena za zmírnění mravů a civilizovanosti. Nutno však dodat, že své úvahy o násilí Lipovetsky píše v 80. letech, kdy se studená válka chýlila ke konci, a zdálo se, že bude lépe.

⁵² Matouš 5; 43 - 44

⁵³ «Comprendre la violence », *Labyrinthe*, 5 | 2000, Actualité de la recherche (n° 5), 129-132.

⁵⁴ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 306

Každopádně Lipovetsky poukazuje také na nárůst kriminality v postmoderní době a nárůst pocitu ohrožení, který obvykle převyšuje skutečné ohrožení. Krajní, bezuzdné násilí je reprezentované v umění hledající jakoukoliv senzaci. Postmoderní kriminalita je neplánovaná a impulzivní, schopná zajít do krajnosti bez racionálních důvodů. K ní patří podvody, loupežná přepadení, ale také sebevraždy a terorismus, specifický pro marginalizované a vyloučené skupiny.

„Když už neexistuje morální kodex, který by mohl být porušován, zbývá jen běh kupředu, spirála zacházení do krajností, hyperrealismus násilí, jehož cílem je jen ohromovat a vzbuzovat chvilkovou senzaci.“⁵⁵

5. Michel Foucault a koncept Biomoci

Gilles Lipovetsky při pojednání o postupující individualizaci a personalizaci ve společnosti zmiňuje její důsledky na život každého jedince, aniž by vyjádřil obavy z možných negativních socio-politických dopadů vyplývajících z těchto změn.

„Nikdy demokracie nefungovala jako dnes bez zjevného vnitřního nepřítele, nikdy si nebyla tak jistá oprávněností svých pluralitních institucí, nikdy nebyla tak v souladu s obecnými mravy, s charakterem jedince vycvičeného k tomu, aby neustále volil, tak alergického na autoritářství a násilí“⁵⁶

Dá se však předpokládat, že Lipovetsky byl seznámen s konceptem Biomoci, který publikoval v 70. letech jeho současník Michel Foucault.

Michel Foucault se zabýval genealogií myšlenek, včetně filozofických. Hledal způsob k pochopení mechanismů, které jsou ze socio-politického hlediska rozhodující pro utváření naší současnosti.

Vychází z toho, že každá lidská společnost se organizuje okolo struktury moci a dochází ke křehké rovnováze mezi svobodou jedinců a determinací jejich chování dle mocenských vztahů a převládajícího diskurzu.

⁵⁵LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 320

⁵⁶LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*, pozn. 14, s. 203

Foucault navazuje na Nietzscheho koncept v jeho díle „Genealogie morálky“, v němž Nietzsche rozlišoval primitivní společnost, kde se aktivní a schopní jedinci ujali moci a představovali to „dobré“, zatímco obyčejní jedinci, slabí a nemocní, byli „špatní“ a toužili po vlastní nápravě k získání dobrých vlastností. Postupně se vzdálenost mezi mocnými a ovládanými zvětšila do neúnosné míry, tak jako tomu bylo například ve starém Egyptě.

Pak došlo podle Nietzscheho k otrocké revoluci, v morálním smyslu slova, která je reprezentována judeo-křesťanskou tradicí⁵⁷. Zde právě obyčejní, slabí a nemocní jedinci představovali „dobrou“ část společnosti a mocní již nebyli pouze špatní, ale „zlí“. Je to diametrálně odlišné pojetí vztahů ve společnosti, kde se mocní mohli spokojit s představou, že reprezentují zlo, anebo se snažili zlidštit svou tvář a být „hodní“.

Toto vedlo k postupnému zmírnění techniky moci. Ta dle Foucaulta přestává v moderní době vystupovat odděleně jako superstruktura nebo jako vrchol pyramidy dle marxistického konceptu. Začíná se ale projevovat imanentně skrze veškeré vztahy síly ve společnosti (žalář- vězeň, lékař-pacient, učitel-žák, nadřízení-podřízení, rodič-dítě). Všichni se ve svých vztazích síly spoléhají na moc a zároveň ji spoluvytvářejí. Moc vzápětí produkuje realitu, která vytváří hodnoty jedinců a motivy jejich jednání.

„Proto se v moderní společnosti ohniska moci nedají přesně lokalizovat, jako tomu bylo ve předchozích feudálních společnostech. Nelze se tedy ptát, kdo má moc.“⁵⁸

V takovém prostředí zůstává faktem to, že jsou někteří jedinci zdatnější, schopnější či přizpůsobivější, podobně jako tomu bylo u primitivních společenství, a umějí využívat vztahy síly s odvoláním na legitimitu. Rozdílem je, že v moderní době není moc vlastnictvím, nýbrž strategií, jak říká Foucault, která nechce být viditelná ani represivní. Moc je umění přimět ovládnutého, aby se choval a jednal v jejím zájmu.

⁵⁷NIETZSCHE, Friedrich. NIETZSCHE. *Genealogie morálky: polemika*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002, 147 s. ISBN 80-729-9048-9.

⁵⁸PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace*. Ružomberok: Verbum 2014. 134 s. ISBN 978-80-561-0160-5

„Moc nad životem si však bere za cíl působit na člověka neustále a zároveň se ani nehodlá příliš ukazovat, neboť úspěch moci je závislý na tom, do jaké míry se jí daří skrývat své mechanismy.“⁵⁹

Dalším rozdílem je legitimita, kterou od vzniku civilizace představovalo náboženství s jeho určitými a stabilními hodnotami. Foucault vidí vědu jako instanci legitimacy moderní společnosti. Věda se rozvíjí, mění se, má rozsáhlé pole působnosti a stejně jako náboženství podléhá interpretaci, ale nepředstavuje celkový kompaktní koncept či program s vznešeným cílem. Věda umožňuje proměnlivost hodnot.

„Nejde tedy o skutečný a neměnný stav věcí, pravdou je jenom a pouze to, co bylo za pravdu uznáno společenskou autoritou na základě aplikace vědeckých poznatků.“⁶⁰

Legitimita vědy se však v postmoderní době oslabuje. Je totiž pochopitelná jen z části. Dochází ke značné specializaci ve všech oborech a není možné, aby jeden člověk měl důkladné znalosti o každé disciplíně. Proto se musíme spoléhat na ostatní, aby zprostředkovali takové znalosti. Zprostředkování znalostí obvykle probíhá jednoduše v době instantních médií, masové komunikace a informačního přetížení.

Lidé mají tendenci vyžadovat jednoduchou a snadno přístupnou vědu, což zvyšuje riziko zkreslení či dokonce chybných poznání. Politici a média také uznávají touhu lidí po jednoduchosti. Právě tady leží problém, a to zejména ve stále složitějším a matoucím světě. Deleuze říká, že v post-moderní společnosti, legitimita připadá spíše médiím než vědě. Reklama a propaganda jsou oblasti, kde se jednoduchost promění v novodobé mýty a manipulaci. Moc se stává mocnější a operuje v nitru člověka.

Koncept Michela Foucaulta definuje moc demokracie jako nestabilní, nelokalizovanou a prostupující celou společností. Jejím cílem je udržovat stávající stav, nebo ho změnit dle zájmu toho, kdo dokáže vztahy sil využívat. Čerpá svojí legitimitu z moderní vědy, která reprezentuje nezpochybnitelnou autoritu. Věda zaštiťuje pravdu. Tato pravda je relativní a může se změnit s příchodem nových

⁵⁹PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace.*

⁶⁰PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace.*

objevů či změnou interpretací známých jevů. Derrida konstatuje, že každá interpretace je v podstatě novým autorstvím.

Nástroj moci nazývá Foucault „Biomoc“, ta je ve své podstatě expanzivní a dělí se na anatomopolitiku a biopolitiku. Biopolitika se zabývá populací jako celek a její regulací přes odtabujizování sexuality a koncepci zdravotní péče až po politiku spoření a pojištění.

Zatímco anatomopolitika zaručuje využitelnost jedinců podpořením individualizace a péče o život a dále poslušnost ve své snaze ovládnout celek. Cílem anatomopolitiky je nastolit disciplínu, a to jak prostřednictvím institucí, tak ovlivněním trendů mimo instituce. Technik určených pro tento účel je několik: hierarchický dohled, rozdělení v prostoru, rozdělení socioekonomické a normalizační sankce.

„Hlavní funkcí moci je nyní využívat sílu člověka, usměrňovat ji, zvyšovat ji a ne ji ničit! Je to moc, která si za cíl bere péči o život.“⁶¹

Normy jsou nepsaná pravidla, která využívají mezery v zákonech a jsou ve společnosti běžně aplikovaná. Jedinec, který myslí a jedná podle těchto norem, je všeobecně považován za normálního člověka a má větší šanci zachovat dobré postavení ve společnosti.

Oproti tomu člověk, který se z jakéhokoliv důvodu s normami neztotožňuje, představuje odchylku. Je degradován a stává se nepřítelem, člověkem druhé kategorie, a může být také potrestán.

Prozkoumání normalnosti jedinců může přijít odkudkoliv, ve škole, v práci, při vyřizování administrativních úkonů a v rámci dalších institucí, které jsou s životem člověka spjaté.

„A jestliže se má lidská individualita definovat pouze místem a odchylkou, pak už zde v podstatě člověk - jako jedinečná bytost - ani není.“⁶²

⁶¹PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace.*

⁶²PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace.*

6. Rysy hypermodernního člověka

Dle Lipovetského se postmoderní společnost vyznačuje vyčleněním z veřejné sféry a ztrátou smyslu pro velké kolektivní instituce, ať sociální či politické, je to kultura otevřená a ve své podstatě regulovaná tím, co je „cool“ v rámci lidských vztahů. Uznává především toleranci, hédonismus a personalizaci socializačních procesů včetně permissivní výchovy, sexuální svobody a humoru.

Tato společnost prosazuje hesla: „Žijeme jen jednou“, „Život je krátký“ nebo „Nejdražší dar, co můžeš dát, je tvůj čas - je to kus tvého života“ atd. Vlastní život se stává posvátným. Je to kult, který nám bere hodně energie a úsilí. Místo světa víry nastoupila v moderně věda a místo kněze dnes řeší problémy člověka psycholog.

V našem mikrosvětě máme za cíl dosáhnout zdraví, krásy, psychické vyrovnanosti a blaha. Je to nový individualismus narcistického typu, který Lipovetsky označil za „druhou individualistickou revoluci“.

Pro Lipovetského je druhá individualistická revoluce vyjádřena v poklesu ideálů vyžadujících sebezapření. Zůstávají však společné etické hodnoty jako jsou dobrovolnictví, občanské sdružení, ekologie a humanitární akce. Individualismus a egoismus nejsou totéž, uvádí.

Kapitalismus zakládající se na spotřebě a konzumním způsobu života se od moderních dob vyvíjel a expandoval na různé aspekty každodenního života. Konzumní společnost se charakterizuje vznikem světa věcí, obrazů a informací a vznikem hédonické, permissivní a psychologizující hodnoty. Vyznačuje se procesem personalizace, který nahrazuje socializaci založenou na disciplíně. Jde o novou etiku, kdy základní hodnotou je svoboda výběru.

Pozdější práce Lipovetského zpochybňuje termín postmodernity a považuje ho za neadekvátní pro současnost. Volí spíše pojem hypermodernita, který se podle jeho názoru váže k novému historickému období od začátku 90. let.

Hypermoderní společnost je nespoutaná, neomezená a globalizující. Jedná se o tržní společnost, kde všechny staré bariéry pro modernizaci poklesly a není zde již jiná legitimní alternativa než demokratický tržní systém vyznačující se stále větší konkurencí, marketingem, mobilitou a flexibilitou.

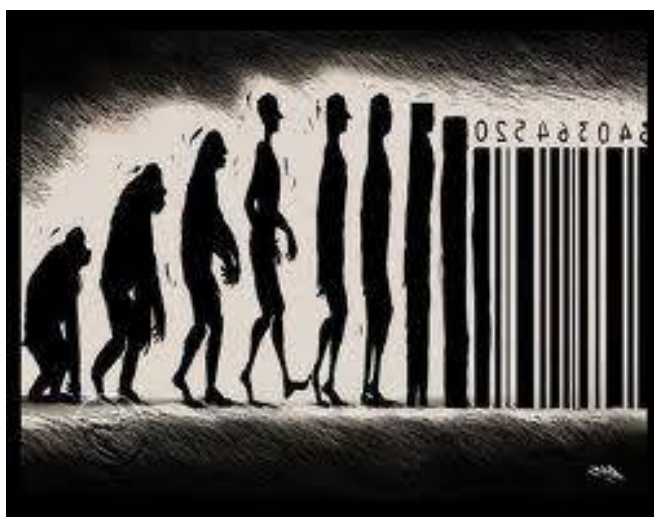
„Ve hře zůstává pouze vyznávání ekonomické a demokratické konkurence, technologická ctižádost a práva jedinců. Na oběžnou dráhu byla vypuštěná druhá, globalizovaná modernita, která nepodléhá žádnému řádu“⁶³

Hypermodernita je charakterizována excesy, stoupaním do extrémů v nejrůznějších oblastech společenského a hospodářského života včetně technologie, komunikace, médií, kultury, sportu i soukromého života.

„Dokonce i individuální postoje se staly součástí spleti extrémních poloh, jak o tom svědčí zběsilost ve spotřebě, dopingové praktiky, extrémní sporty, sériový vrazi, bulimie či anorexie, obezita, kompulzivní chování či závislost.“⁶⁴

Dále Lipovetsky hlásá vznik „třetí ženy“ - je to žena individuálně autonomní, jejíž život není určen společenským řádem. Považuje rovnost s muži za samozřejmost, přesto však hypermoderní žena navazuje na svou rodinnou roli a péči o estetický vzhled.

Nyní hyperkonzumní společnost vytváří hyperkonzumního člověka, který je bez ohledu na třídní uspořádání společnosti posedlý luxusem. Potřebuje změny a neustále zkouší nové věci, pokud možno za nízké ceny, pečuje o své zdraví a upřednostňuje emocionální zážitky. Zdánlivě hledá kvalitu života, zatímco zažívá dle Lipovetského „paradoxní štěstí“.

Obr. 3. Hyper-spotřeba⁶⁵

⁶³LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2013, 144 s. Střed, 105. sv. ISBN 978-807-2602-834.

⁶⁴LIPOVETSKY, Gilles. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Pozn. 63. s. 59

Hypermoderní člověk se považuje za šťastného vzhledem k nespočtu soukromých potěšujících zážitků, které si může dovolit díky své kupní síle a hladu po konzumu. Zároveň jsme svědky rekordního počtu depresí a projevů úzkosti a zoufalství. Zda se, že samo soukromé potěšení nepřispívá ke zlepšení atmosféry radosti ze života ve společnosti.

„Civilizace, která se dnes ohlašuje, sice nerozvrací mezilidské svazky, avšak ničí klid sebevztahu a mír vůči světu: přímo úměrně k tomu, jak trh stále uspokojuje naše potřeby.“⁶⁶

K hlavním rysům hypermoderna patří ovšem média a jejich role v současném světě. Začátek století je ve znamení proliferace obrazovek v časoprostoru, jde např. o málo rozměrné počítače, mobilní telefony, GPS zařízení, video-hry či kamery veřejného prostoru.

Stále se používají speciální efekty a marketingové strategie, které byly součástí kinematografie, ale nyní jsou obrazovky všude, na každém kroku. Sledují, informují a baví; stávají se interaktivními a dávají člověku nekonečné možnosti, aby vnímal okolní svět a komunikoval s ním.

„Technika již není pouhou součástí civilizace, stala se organizačním prvkem, který vymezuje všechny oblasti života – ekonomické i sociální, kulturní i individuální.“⁶⁷

Rodí se kultura vizuálního umění a komunikace v televizi, v reklamě, v módě, ve sportu či v architektuře. Cílem je podívaná, která je všudypřítomná a neustále působící na naše smysly. Mýtus se stává přesvědčivější než realita. A sama realita se promění v nedílnou součást této podívané formou „reality show“, kde se každý může stát hvězdou nebo umělcem.

Další pilíř Lipovetského líčení o hypermoderní době je móda, její pomíjivost a s tím související vztah člověku k času. Jedinec je zaměřen na sebe tady a teď, i přes postupně narůstající finanční či bezpečnostní obavy z budoucnosti.

⁶⁵*The Reader* [online]. 2009 [cit. 2015-05-23]. Dostupné z: <http://www.meetup.com/es/The-Reader/events/148981282/>

⁶⁶LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Pozn. 46. s. 165

⁶⁷JUVIN, Hervé a Gilles LIPOVETSKY. *Globalizovaný Západ: polemika o planetární kultuře*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2012, 231 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-265-0. s. 50

„*Naše módní společnost definitivně zlikvidovala moc minulosti, ztělesněnou světem tradice a otupila také směřování do budoucnosti.*“⁶⁸

Současná doba je doba extrémů a Lipovetsky varuje před extrémním individualismem, přičemž nezapadá do úplného pesimismu. Mluví o ekologii ducha a vidí budoucnost s určitou nadějí návratu do rovnováhy.

7. Sociopolitický pohled na postmoderní společnost

Západní liberální demokratická společnost ve své honbě za svobodou individua delegovala subjektivní uvažování o dobru a zlu mechanismem, který je ve své podstatě na lidech málo závislý vzhledem k tomu, že se zakládá na matematické logice, tržní dynamice a na přirozenosti člověka, jakožto objektu sociálního soužití.

Tato revoluční socio-ekonomická koncepce vedla k nevídanému rozmachu západní civilizace. Její hnací motor, stále se rozšiřující trh, dosáhl globální dimenze, změnil podobu člověka a podobu celého lidstva. Hojnost je tam, kde vládou věda a kapitál.

Tento mechanismus je především socioekonomický, vedený imanentní a decentralizovanou mocenskou strukturou, kterou podrobně popisoval Michel Foucault. Vznikl za určitých kulturních okolností, které vedly k staletému usilování o svobodu a rovnost, přičemž došlo v posledních fázích této epopeje k individuální revoluci a proměně podstaty moci na moc dohlížející a život spravující.

„*Právem suverenity bylo dát umřít nebo ponechat naživu. A potom nastupuje toto nové právo: právo dát žít a nechat umřít.*“⁶⁹

Demokracie je forma vlády, ve které je zdrojem moci lid. Lid, který je podněcován k vytváření užitečných výsledků a k určitému vědění,⁷⁰ lid

⁶⁸LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. V českém jazyce vyd. 2. Praha: Prostor, 2010, 425 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-229-2. s. 392

⁶⁹FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2005, 281 s. ISBN 80-700-7221-0. s. 216

decentralizovaný, uzavřený do sebe, s nezájmem o kolektiv, jen obtížně může vládnout sám sobě.

Svobodné klima umožňuje kriticky se postavit změnám, přičemž se kritika opírá o všeobecně uznaný rámec. Ve společnosti, která ukotvení ztratí, ztrácí i svobodná kritika svůj smysl, protože nemá na čem stavět své argumentace. Škála logických argumentů je najednou velmi široká, proto ztratí argumentující strany motivaci a rezignují na pouhou diskuzi. Řečnictví se změnilo v prostředek sloužící určitým zájmům a diskurz se přibližuje reklamě.

Sofismus znovu vyhrává, stává se dokonce jedinou formou „inteligentního“ jednání. Inteligence se mísí s vychytralostí, která i v její zjevné formě přestává překvapovat a je přijímána na mediálním jevišti, kde všichni hrají své role ve prospěch sebe samých, a tím pádem ve prospěch autority.

Texty a děje jsou interpretované v duchu nové doby natolik, že vytvářejí iluze o kontinuitě. Stanou se součástí převažujícího diskurzu.

Celkový zájem je směřován na ekologii a demografii, obory prezentované množstvím grafů a čísel. Člověk přestal být hlavním tématem, proto etice nezbyvá mnoho prostoru a slova jako oběť, čest a hrdinství z racionálního světa téměř vymizela.

Universální trh vyžaduje větší globální konkurenci a zároveň větší propojenost a organizační pomoc komunikační technologií. Vytváří se světová kultura, která uznává nové hodnoty spojené s logikou trhu jako efektivitu, rentabilnost a konzum. Organizují se formy nadnárodních institucí ve snaze uplatnit nějaký řád. Uniformita postupuje a spolu s ní nový separatistický aktivismus podporující oživení různých identit a rozdrobení států.

„Vývoj světokultury zbavuje moci tradiční nositele kulturní legitimizace a nastoluje vládu komerční, mediální a reklamní logiky.“⁷¹

⁷⁰DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Vyd. 2. Praha: Herrmann, 2003, 191 s. ISBN 80-239-2303-X. s 118

⁷¹JUVIN, Hervé a Gilles LIPOVETSKY. *Globalizovaný Západ: polemika o planetární kultuře*, s. 57

Závěr

Lidstvo je charakterizováno vývojem myšlenek a technologií v průběhu celé své historie od dob, kdy se jedinci rozhodli spojit své síly, aby lépe vzdorovali nástrahám přírody či nepřátel. Tato užitečnost však nestačila ke vzniku historie potažmo civilizace. Bylo zapotřebí společné koncepce vidění světa a kodexu hodnot, které byly prioritou před požitkem a krátkodobou užitečností.

Člověk nezávislý na bližním či na řádu světa si dokázal podmanit stvoření pro svůj prospěch. Vytvořil nový rozvrh světa a ekonomický systém závislý na neustálém růstu. K tomu pak přizpůsobil svou kulturu a vedl ji k naprosté pozvolnosti a personalizované konformitě.

Postmoderní člověk je normalizován ve svém veřejném působení. Je mu jasně dáno, co má dělat, jak má postupovat, jak má s ostatními komunikovat. Dokonce je mu naznačováno, co má mít rád, co má kupovat, co je zdravé a co je vědecky přijatelné. Předpisy, návody a praktické vědecké rady vytvářejí každý detail našeho každodenního života.

Nejde o to, aby dobře pracoval nebo, aby byl ušlechtilý a ctnostný ve vztahu k bližnímu. Ohleduplnost je formální a předpisová. Spontánnost se nenosí a může se mu vymstít, dobrota je hloupost, které se dá využít. Je třeba postupovat dle předpisů a nedopustit se viditelné chyby. Usmívat se za každých okolností, nic nekritizovat a nevybočovat svými snahami od přijatelného průměru.

Vzhledem k tomu, že lidé ještě nejsou stroje a jsou pořád lační po autentičnosti, lásce a uznání, nezbyvá jim nic jiného než se uchylovat do svého soukromí. Ale i tam s rozmachem psychologizujících věd, normalita zasahuje do soukromých sfér. Věda doporučuje formou dotazníků a počítačových aplikací jaké studium a povolání si vybrat, jakého životního partnera, jak pečovat o sebe a jak strávit svůj volný čas.

Zároveň však působí personalizační proces, kterému Lipovetsky věnuje podstatnou část své práce. Personalizace vede k pocitům jedinečnosti, svobody a rovnosti, které po staletí byly předmětem neustálého boje.

V postmoderní době nikdo na Západě nepochybuje o své svobodě a rovnosti. Tento pocit si může každý dennodenně ověřit přes svou kupní sílu a nekonečné

možnosti výběru. Kombinace svobody, rovnosti a kapitálového růstu prokázala svoji efektivnost po dobu 300 let.

Nyní, v postmoderní době, však tato základní kombinace nepřináší tak uspokojivé výsledky, a to nejméně na úrovni jednotlivců: lidská společnost nemůže fungovat na základě holých zákonů a předpisů a bez vnitřní motivace. Člověk je svrchovaná a společenská bytost, která dnes zažívá tyto bytostné charakteristiky čím dál tím povrchněji, na pomezí reality a virtuálnosti.

Dnešní člověk uvízl v prostředí, kde se stal nahraditelným číslem. Podléhá iluzi všemohoucnosti, zatímco zažívá úzkost a pocity marnosti. Tyto hluboké a neustálé pocity mohou v některých případech vést k agresivitě, přehnanému narcismu, grotesce a děsivých krajností nebo v jiných případech k srdečnosti, dobrovolnosti a neustálému hledání alternativních cest.

Nyní však někteří myslitelé pochopili, že růst není udržitelný do nekonečna a že štěstí jedinců není pouze materiální, ale souvisí se sociálním soužitím, s podstatou věcí a jejich smyslu.

Prázdnotu, kterou Gilles Lipovetsky demonstruje na různých jevech charakterizujících institucí postmoderního světa, poukazuje právě na tento automatický mechanismus, který hnal společnost kupředu, ale nyní ztratil směr a nachází se na konci určitého civilizačního cyklu.

Postmodernita a hypermodernita pokračovaly v duchu modernity, přičemž podmínky se změnily. Kultury nazývané těmito pojmy nepřicházely s ničím novým, pouze vedly modernitu k neúnosným extrémům.

Mnozí filosofové a sociologové popisují s příchodem nového století paradoxní společenské protiklady a vznik extrémních jevů sociálních, ekonomických a dokonce i přírodních. Ideální stav nenastal a budoucnost je předmětem spekulací.

Některé skupiny naivně nabízejí návrat do jistot minulosti radikálním a fundamentálním způsobem. Vývoj je však nevyhnutelný a nedá se vzít zpět, ani přes dekadenci, zločin a teror.

Je totiž možné nahlížet na budoucnost západní společnosti s nadějí a vnímat protiklady přítomnosti realisticky a prozíravě dle vzoru Michaela Foucaulta a jiných myslitelů, ale také optimisticky, jak ukazuje Gilles Lipovetsky ve své pozdější tvorbě.

„ Dobře vím o hrozbách, které se nad námi vznášejí – pouze se snažím promýšlet, aniž bych přitom propadl zjednodušením apokalyptické obžaloby. “⁷²

Gilles Lipovetsky není proti konzumerismu, ale proti jeho excesům. Mluví o ekologii ducha a o tom, že každý člověk by měl ve svém životě nalézt vášeň, která mu umožní konzumaci relativizovat a považovat za prostředek k dosažení neškatulkovaných cílů. V tom tkví svoboda a pouze takto může být lid zdrojem moci nutné v opravdové demokracii.

Otázkou zůstává, zda se podaří vychovat budoucí generace tak, aby našly rovnováhu mezi individuálními, sociálními a morálními svobodami a odpovědnostmi k dosažení smysluplného lidského štěstí.

Tato práce vede k zamyšlení nad realitou, která se chce zamaskovat komunikačními a mediálními strategiemi, psychologickými terapiemi a nejnovějšími technologiemi zprostředkující virtuální svět, kde je vše dle našeho přání.

Je třeba vidět svět takový jaký doopravdy je, oddálit se na chvíli z časového shonu každodennosti, ze svůdného pohodlí a všeho znevažujícího humoru a uvědomovat si, kdo je člověk postmoderní hyperkonzumní éry a hlavně čím chce být.

⁷²LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Pozn. 46. s. 164

POUŽITÁ LITERATURA

Knihy:

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008, 357 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-190-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4.

LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2013, 144 s. Střed, 105. sv. ISBN 978-807-2602-834

JUVIN, Hervé a Gilles LIPOVETSKY. *Globalizovaný Západ: polemika o planetární kultuře*. V českém jazyce vyd.1. Praha: Prostor, 2012, 231s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-265-0.

LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. V českém jazyce vyd. 2. Praha: Prostor, 2010, 425 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-229-2.

PODZIMEK, M.: *Spiritualita v době sekularizace*. Ružomberok: Verbum 2014. 134 s. ISBN 978-80-561-0160-5

FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2005, 281 s. ISBN 80-700-7221-0.

DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Vyd. 2. Praha: Herrmann, 2003, 191 s. ISBN 80-239-2303-X.

LYOTARD, Jean-François. *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris: Éditions de Minuit, 1979, 109 p. ISBN 27-073-0276-7.

NIETZSCHE, Friedrich. NIETZSCHE. *Genealogie morálky: polemika*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002, 147 s. ISBN 80-729-9048-9.

FROMM, Erich. *Mít nebo být ?* 2.vyd. Praha: Naše vojsko, 1994, 170 s. ISBN 80-206-0469-3

Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: český ekumenický překlad. 1993. Praha: Česká biblická společnost, 1993, 281 s. ISBN 80-900-8817-1. *Nový zákon*.

HEIDEGGER, Martin. *Věk obrazu světa*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013, 63 s. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-490-9. s. 12

TOCQUEVILLE, Alexis de. *Demokracie v Americe*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1992, 250 s. Knihovna Lidových novin, sv. 9. ISBN 80710605182.

KOYRÉ, Alexandre. *Od uzavřeného světa k nekonečnému vesmíru*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2004, 261 s. Dějiny idejí. ISBN 80-702-1586-0.

PESTIEAU, Joseph. *Les citoyens au bazar: mondialisation, nations et minorités*. Québec: Presses de l'Univ. Laval, 1999. ISBN 27-637-7572-1. s. 100

Webové stránky:

Gilles Lipovetsky: Life and Career. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. 2006 [cit. 2015-05-21]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Gilles_Lipovetsky

Gilles Lipovetsky [online]. 2015 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z:

http://en.wikipedia.org/wiki/Gilles_Lipovetsky

Des Trente Glorieuses a la Fracture Sociale [online]. 1998 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://laurent.mucchielli.free.fr/societefrance.htm>

MARTUCCELLI, Danilo. *Figures de la Domination*. MARTUCCELLI, Danilo. *Francouzský časopis sociologie*. Dostupné z:

<http://deey.free.fr/documents/Documents%20critique/Figures%20de%20la%20domination>

Narcissism [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Narcissism>

Hédonismus [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hédonismus>

Humor [online]. 2014 [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Humor>

«*Comprendre la violence*», *Labyrinthe*, 5 | 2000, Actualité de la recherche (n° 5), 129-132.

Obrázky:

Wordpress.com [online]. [cit. 2015-05-23]. Dostupné z:

<https://100mim.wordpress.com/2013/04/13/gilles-lipovetsky-o-capitalismo-nao-esta-em-criese-a-criese-e-da-politica-entrevista/>

The Reader [online]. 2009 [cit. 2015-05-23]. Dostupné z: <http://www.meetup.com/es/The-Reader/events/148981282/>

Notable Quotes [online]. 2005 [cit. 2015-06-19]. Dostupné z: http://www.notable-quotes.com/a/apocalypse_quotes.html

[Statusty]. [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://statustyfun.blogspot.cz/2015/04/statusty-latest-funny-status.html>